

Utjecaj elektronskih medija na jezički razvoj kod djece predškolske dobi

Bojan Radić, Silva Banović, Zijada Alić, Ahmet Kantić

SAŽETAK: Istraživanje predstavljeno u ovom radu provedeno je s ciljem da se utvrdi utjecaj elektronskih medija na razvoj jezika. Uzorak ispitanika činilo je 60 roditelja djece predškolske dobi 4-6 godina koji su bili podijeljeni na ispitanike koji su ostajali kod kuće i provodili vrijeme uz elektronske medije i djecu koja su išla u dječiji vrtić. Rezultati istraživanja su pokazali da su ispitanici koji su bili kod kuće i provodili više vremena ispred elektronskih uređaja imali slabije rezultate na područjima razvoja ekspresivnog i receptivnog jezika u odnosu na djecu koja su išla u dječiji vrtić.

Ključne riječi: *elektronski mediji, ekspresivni jezik, receptivni jezik*

Influence of Broadcasters on Language Development in Children Pre-school Age

ABSTRACT: The research presented in this paper was conducted with the aim of determining the influence of broadcasters on language development. The sample of respondents consisted of 60 parents of pre-school age 4-6 years divided into respondents who stayed at home and spent time with broadcasters and children who went to kindergarten. The results studies have shown that respondents who were at home and spent more time in front of the broadcasters had weaker results in the areas of development of expressive and receptive language compared to children who went to kindergarten.

Keywords: *electronic media, expressive language, receptive language*

UVOD

Jezik je definirajuća odlika ljudskog roda, ali njegova osnova ostaje misterij (Graham i Fisher, 2015). Znanje jezika nosimo u mozgu, centrima za jezik. Kada govorimo znanje jezika konkretiziramo. Konkretizacija jezika u lingvistici se naziva govor (Hadžiefendić-Parić, 2003). Djetinjstvo je razdoblje tijekom kojeg se događa više razvojnih promjena nego u bilo kojem drugom razdoblju u čovjekovom životu. Promjene koje se događaju u razvoju pamćenja i rasuđivanja, socijalne interakcije te usvajanja i upotrebe jezika i govora najznačajnije su tijekom djetinjstva (Vasta i sur., 2005 prema Olujić, Kuvač Kraljević i Hržica, 2014). Novorođenčad uče jezik s izuzetnom brzinom, ali kako to rade i dalje ostaje misterija (Kuhl, 2004). Prema Salihović, Junuzović-Zunić i Ibrahimagić (2006) jezički razvoj je proces koji intenzivno započinje još odmah po rođenju. Ovaj proces se zasniva i zavisi od razvoja različitih domena i sposobnosti kao što su percepcija, kognicija, motorika i socijalizacija i prati određeni kronološki redoslijed. Maloj djeci nisu potrebna jasna pravila o upotrebi jezika, ona slušaju druge i razaznaju šta je ispravno, a da toga nisu posebno svjesni (Hwang i Nilsson, 2000). Jedan od najintrigantnijih problema s kojima se kliničari susreću su djeca koja se naizgled sasvim normalno razvijaju, ali nikada ne progovore. Tradicionalna mudrost savjetovanja je tzv. "sačekaj i

vidi šta će se desiti" stav, a roditeljima se i dalje često govori da će njihovo dvogodišnje dijete to prerasti. Iako, bez sumnje, spontani napredak se desi kod neke djece, kod drugih dvogodišnjaka ekspresivno kašnjenje preraste u dugotrajne probleme u jezičkim i školskim postignućima (Paul, 1991). Razvoj govora kod djece predškolske dobi treba biti u skladu s djetetovim ukupnim razvojem (Rajchanovska i Ivanovska, 2015). Gledanje TV-a od strane djece počelo je kasnih 1990-tih i postalo je veoma česta pojava. Danas, preko 90% djece počinje redovno gledati TV prije druge godine uprkos suprotnim preporukama. Gledanje TV-a utječe na djecu u više domena razvoja djeteta, što uključuje jezik, sposobnost kognicije i pažnje (Christakis, 2009). Istraživanje koje su sproveli Okuma i Tanimura (2009) kod djece od 18 mjeseci sugerira da postoji veza između kašnjenja u razvoju jezika i intenzivnog gledanja TV-a.

Rezultati impliciraju da uobičajeno gledanje TV/ videa s karakteristikama koje nisu pogodne za povećanje komunikacije roditelj-dijete duži vremenski period mogu utjecati na kašnjenje u razvoju jezika kod djece. Teškoće u ranom jezičnom razvoju često se ne prepoznaju jer se javljaju u obliku teško zamjetljivih simptoma, a problemi nastaju upravo kad se dijete nađe pred većim izazovima koji se temelje na uporabi jezika, posebice kada se suoči sa sustavom osnovnog obrazovanja u kojem se neprepoznate jezične teškoće

često manifestiraju kao poremećaji u čitanju i pisanju i teškoće učenja, a posljedično i kao problemi u ponašanju i pažnji, socijalni problemi i slično (Kuvač Kraljević, 2015).

METODE RADA

Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno na ukupno 60 roditelja djece predškolske dobi (između 4 i 6 godina, oba spola) s područja grada Zenice, te su roditelji podijeljeni u dvije skupine: na roditelje djece koja tokom dana borave u vrtiću i roditelje djece koja tokom dana ostaju kući i koriste elektronske medije. Uzorak je formiran metodom slučajnog odabira. Izbor ispitanika iz osnovnog skupa izvršen je metodom slučajnog odabira. S popisa predškolske djece, pomenute starosne dobi na području općine Zenica načinjen je okvir izbora. Zatim su upotrebom tablica slučajnih brojeva izabrana dva jednostavna slučajna uzorka.

Način istraživanja

U svrhu prikupljanja podataka proveden je anketni upitnik koji je kreiran za potrebe istraživanja po uzoru na anketne upitnike koji se koriste za ispitivanje utjecaja. Anketni upitnik u prvom dijelu sadrži varijable koje se odnose na utvrđivanje razvijenosti u području receptivnog govora djeteta. S ciljem utvrđivanja razvijenosti receptivnog govora kod predškolske djece starosne dobi između 4 i 6 godina, njihovi roditelji su u drugom dijelu anketnog upitnika ocjenjivali stepen slaganja s predloženim tvrdnjama, ukupno 6 tvrdnji i to:

R-1 Dijete sluša i obraća pažnju na priče te odgovara na pitanja o njima.

R-2 Dijete čuje i razumije većinu onoga što je rečeno kod kuće ili u prostorima u kojima boravi.

R-3 Slijedi verbalne instrukcije.

R-4 Identifikuje radnju na slici.

R-5 Identifikuje vlasništvo.

R-6 Identifikuje zvukove iz okruženja.

Ocjene su se kretale u intervalu od 1 (potpunog neslaganja sa predloženom tvrdnjom) do 5 (potpunog slaganja sa predloženom tvrdnjom). Ispitivanje razvijenosti receptivnog govora ima za cilj da utvrdi da li postoji razlika u razvoju receptivnog govora između djece koja idu u vrtić i djece koja ostaju tokom dana kod kuće uz TV i druge elektronske uređaje. Drugim

riječima, veća ocjena znači veći nivo razvijenosti receptivnog govora kod predškolske djece.

S ciljem utvrđivanja razvijenosti ekspresivnog govora kod predškolske djece starosne dobi između 4 i 6 godina, njihovi roditelji su u trećem dijelu anketnog upitnika ocjenjivali stepen slaganja s predloženim tvrdnjama, ukupno 5 tvrdnji i to:

E-1 U rečenicama koristi mnogo detalja – ima bogat rečenični iskaz.

E-2 Dijete priča priče dosljedne temi.

E-3 Lako komunicira i s odraslima i s djecom.

E-4 Većinu glasova izgovara pravilno (osim l, lj i r, ali tu je potrebna procjena logopeda).

E-5 Dijete koristi pravilne gramatične iskaze.

Kao i kod ocjene receptivnog govora i ovdje su se ocjene kretale u intervalu od 1 (potpunog neslaganja s predloženom tvrdnjom) do 5 (potpunog slaganja s predloženom tvrdnjom). Cilj ispitivanja razvijenosti ekspresivnog govora bio je utvrditi postoji li razlika u razvoju ekspresivnog govora između djece koja idu u vrtić i djece koja ostaju tokom dana kod kuće uz TV i druge elektronske uređaje.

Statistička obrada podataka

Prikupljeni podaci su analizirani statističkim programom SPSS 20.0. U prvom dijelu, u okviru deskriptivne statistike izračunati su osnovni pokazatelji, apsolutne i relativne frekvencije, aritmetička sredina, mjere disperzije kao što su standardna devijacija i raspon varijacije, uz primjereno grafičko prezentiranje. Testiranje hipoteza o razlici proporcija dva skupa na osnovu uzorka izvršeno je na razini značajnosti 5% i pomoću Z-testa ili neparametarskih testova, zavisno od toga da li se radi o normalnim distribucijama ili ne. Za testiranje hipoteza o normalnosti distribucije korišten je Kolmogorov-Smirnov test.

REZULTATI

U tabeli 1. su prikazani podaci o broju i strukturi djece predškolskog uzrast s obzirom na spol i mjesto boravka tokom dana – u vrtiću ili kod kuće. Na osnovu podataka u tabeli može se primijetiti da su među djecom koja idu u vrtić nešto zastupljeniji dječaci (56, 67%), dok su djevojčice zastupljenije među djecom koja tokom dana ostaju kod kuće uz TV i elektronske medije (53,33%).

Tabela 1. Struktura uzorka prema spolu i mjestu boravka tokom dana

SPOL DJETETA	Djeca koja idu u vrtić		Djeca koja ostaju u kući		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%
Muški	17	56,67	14	46,67	31	51,67
Ženski	13	43,33	16	53,33	29	48,33
Ukupno	30	100,00	30	100,00	60	100,00

Prosječna starosna dob djece ovog uzorka koja idu u vrtić je 4,93 godina s prosječnim odstupanjem od prosjeka: 0,78 godina. Najmlađe dijete u okviru

pomenute skupine je imalo 4 godine, dok je najstarije dijete imalo 6 godina. Prema ovim vrijednostima raspon starosne dobi djece se kreće u intervalu od 2

godine. Medijalna starosna dob u ovoj grupi je 5 godina, što znači da prvih 50% djece ima starosnu dob 5 godina ili manje. Nasuprot tome, drugih 50% djece ima starosnu dob 5 godina ili više. Prosječna starosna dob djece koja ostaju kod kuće je 4,87 godina s prosječnim odstupanjem od prosjeka: 0,82 godina. Najmlađe dijete u okviru pomenute skupine je imalo 4

godine, dok je najstarije dijete imalo 6 godina. Prema ovim vrijednostima raspon starosne dobi djece se kreće u intervalu od 2 godine. Medijalna starosna dob u ovoj grupi je 5 godina, što znači da prvih 50% djece ima starosnu dob 5 godina ili manje. Nasuprot tome, drugih 50% djece ima starosnu dob 5 godina ili više (tabela 2).

Tabela 2. Deskriptivno-statistički parametri za varijablu *starosna dob djece*

STAROSNA DOB DJECE	Djeca koja idu u vrtić	Djeca koja ostaju kod kuće
Aritmetička sredina	4,93	4,87
Medijan	5,00	5,00
Standardna devijacija	0,78	0,82
Minimum	4	4
Maximum	6	6
Raspon varijacije	2	2

Utvrđivanje razvijenosti receptivnog govora kod predškolske djece

Prije prikaza rezultata ostalih testova, u tabeli 3. su prikazani rezultati testa o razlici prosječnog dnevnog vremena provedenog uz TV i druge elektronske uređaje između dvije pomenute skupine predškolske djece, iskazanog brojem sati. Prema dobijenim rezultatima može se kazati da prosječno vrijeme provedeno uz TV i druge elektronske uređaje kod djece koja idu u vrtić iznosi 2,43 sata. Kod djece koja tokom

dana ostaju kod kuće, prosječno vrijeme provedeno uz TV i druge elektronske uređaje iznosi 4,00 sata. Izračunata p-vrijednost je manja od 0,05, što dokazuje postojanje statistički značajne razlike u prosječnom dnevnom vremenu provedenom uz TV i druge elektronske uređaje između djece koja idu u vrtić i djece koja ostaju kod kuće. Više vremena uz TV i druge elektronske uređaje provode djeca koja tokom dana ostaju kod kuće.

Tabela 3. Test razlike u vremenu provedenom uz TV i druge elektronske uređaje

	Djeca koja idu u vrtić	Djeca koja ostaju kod kuće	P
Dnevno provedeni sati uz TV i druge elektronske uređaje	2,43 ± 0,86	4,00 ± 0,78	0,0000

Iz prikazanih rezultata u tabeli 4. vidljivo je da je empirijski nivo značajnosti manji od 0,05. Prema dobijenim vrijednostima Kolmogorov-Smirnov testa

zaključujemo da pomenute varijable ne slijede normalnu distribuciju.

Tabela 4. Test normalnosti raspodjele (Kolmogorov-Smirnov test)

	R-1	R-2	R-3	R-4	R-5	R-6
Broj opažanja	60	60	60	60	60	60
Parametri normalne distribucije						
Aritmetička sredina	3,17	3,35	3,28	3,35	3,22	3,35
Standardna devijacija	1,11	1,05	1,12	1,02	1,11	0,90
Najekstremnije razlike						
Apsolutna	0,19	0,20	0,21	0,19	0,21	0,22
Pozitivna	0,14	0,16	0,13	0,18	0,14	0,20
Negativna	-0,19	-0,20	-0,21	-0,19	-0,21	-0,22
P-vrijednost	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

U sljedećoj tabeli su prikazane prosječne ocjene i prosječna odstupanja za analizirane varijable receptivnog govora kod predškolske djece koja idu u vrtić i djece koja ostaju kod kuće, prema ocjenama

njihovih roditelja. Prema dobijenim rezultatima, prosječna ocjena roditelja da njihovo dijete sluša i obraća pažnju na priče, kao i da odgovara na pitanja o njima kod djece koja idu u vrtić je 3,80. Nasuprot tome

prosječna ocjena roditelja djece koja ostaju kod kuće je 2,53 s prosječnim odstupanjem od 0,90. Veće prosječne ocjene, odnosno bolja razvijenost receptivnog govora prema ovoj varijabli je zabilježena kod djece koja idu u vrtić.

Pogledamo li prosječne ocjene i na preostalim pet varijabli iz područja receptivnog govora, vidljivo je da su veće prosječne ocjene zabilježene kod predškolske djece koja idu u vrtić (tabela 5).

Tabela 5. Srednje vrijednosti ocjene receptivnog govora kod predškolske djece

VARIJABLE RECEPTIVNOG GOVORA	UZORCI ISPITANIKA	
	Roditelji djece koja idu u vrtić	Roditelji djece koja ostaju kod kuće
Dijete sluša i obraća pažnju na priče te odgovara na pitanja o njima.	3,80 ± 0,92	2,53 ± 0,90
Dijete čuje i razumije većinu onoga što je rečeno kod kuće ili u prostorima u kojima boravi.	4,00 ± 0,79	2,70 ± 0,88
Slijedi verbalne instrukcije	3,83 ± 0,99	2,73 ± 0,98
Identifikuje radnju na slici	3,93 ± 0,87	2,77 ± 0,82
Identifikuje vlasništvo	3,80 ± 0,96	2,63 ± 0,93
Identifikuje zvukove iz okruženja	3,90 ± 0,71	2,80 ± 0,71

U nastavku su prikazani rezultati testa o razlici prosječnih vrijednosti dva skupa. Kako je utvrđeno da varijable receptivnog govora ne slijede normalnu razdiobu, kao prikladan statistički test za utvrđivanje postojanja razlike ocjene receptivnog govora između predškolske djece koja idu u vrtić i predškolske djece koja tokom dana ostaju od kuće je Mann-Whiney U-

test (tabela 6). Kod svih šest analiziranih varijabli P-vrijednost je manja od 0,05. Stoga, zaključujemo da je Mann Whitney test otkrio razliku u ocjeni receptivnog govora između predškolske djece koja idu u vrtić i predškolske djece koja tokom dana ostaju u kući uz elektronske uređaje.

Tabela 6. Rezultati Mann-Whitney U-testa

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
Mann-Whitney U	152,00	132,50	200,50	158,00	169,50	136,00
Wilcoxon W	617,00	597,50	665,50	623,00	634,50	601,00
Z	-4,57	-4,89	-3,82	-4,50	-4,31	-4,92
P-vrijednost	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Utvrđivanje razvijenosti ekspresivnog govora kod predškolske djece

U sljedećoj tabeli su prikazani rezultati testa o normalnosti distribucije analiziranih varijabli iz područja ekspresivnog govora (tabela 7). Prema prikazanim rezultatima, vidljivo je da je empirijski nivo značajnosti

(*P-vrijednost*) manji od 0,05 (5% nivoa značajnosti ili rizika na kome je vršeno testiranje). Prema dobijenim vrijednostima K-S-testa zaključujemo da ocjene varijabli ekspresivnog govora ne slijede normalnu distribuciju.

Tabela 7. Test normalnosti raspodjele (Kolmogorov-Smirnov test)

		E-1	E-2	E-3	E-4	E-5
Broj opažanja		60	60	60	60	60
Parametri normalne distribucije	Aritmetička sredina	3,52	3,27	3,53	3,57	3,28
	Standardna devijacija	0,98	1,07	0,98	0,87	1,01
	Najekstremnije razlike	Apsolutna	0,21	0,22	0,23	0,23
Pozitivna		0,18	0,15	0,17	0,23	0,19
Negativna		-0,21	-0,22	-0,23	-0,21	-0,18
P		0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Prema dobijenim rezultatima, prosječna ocjena roditelja djece koja idu u vrtić da njihovo dijete koristi mnogo detalja u rečenicama je 4,10. Nasuprot tome prosječna ocjena roditelja djece koja ostaju kod kuće je 2,93 s prosječnim odstupanjem od 0,78. Veće prosječne ocjene ekspresivnog govora, prema ovoj

varijabli, zabilježene su kod djece koja idu u vrtić. Pogledamo li prosječne ocjene i na preostale četiri varijable, iz područja ekspresivnog govora, vidljivo je da su veće prosječne ocjene zabilježene kod predškolske djece koja idu u vrtić.

Tabela 8. Srednje vrijednosti ocjene ekspresivnog govora kod predškolske djece

VARIJABLE EKSPRESIVNOG GOVORA	UZORCI ISPITANIKA	
	Roditelji djece koja idu u vrtić	Roditelji djece koja ostaju kod kuće
U rečenicama koristi mnogo detalja – ima bogat rečenični iskaz.	4,10 ± 0,80	2,93 ± 0,78
Dijete priča priče dosljedne temi.	3,87 ± 0,82	2,67 ± 0,96
Lako komunicira i s odraslima i s djecom.	4,03 ± 0,85	3,03 ± 0,85
Većinu glasova izgovara pravilno (osim l, lj i r, ali tu je potrebna procjena logopeda).	4,13 ± 0,68	3,00 ± 0,64
Dijete koristi pravilne gramatične iskaze.	3,90 ± 0,84	2,67 ± 0,76

Kako je utvrđeno da varijable ekspresivnog govora ne slijede normalnu razdiobu, kao prikladan statistički test za utvrđivanje postojanja razlike ocjene ekspresivnog govora između predškolske djece koja idu u vrtić i predškolske djece koja tokom dana ostaju od kuće je Mann-Whiney U-test. Kod svih šest

analiziranih varijabli P-vrijednost je manja od 0,05. Stoga, zaključujemo da je Mann Whitney-evim testom otkrivena razlika u ocjeni ekspresivnog govora između predškolske djece koja idu u vrtić i predškolske djece koja tokom dana ostaju u kući uz elektronske uređaje.

Tabela 9. Rezultati Mann-Whitney U-testa

	R1	R2	R3	R4	R5	R6
Mann-Whitney U	152,00	132,50	200,50	158,00	169,50	136,00
Wilcoxon W	617,00	597,50	665,50	623,00	634,50	601,00
Z	-4,57	-4,89	-3,82	-4,50	-4,31	-4,92
P-vrijednost	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

DISKUSIJA

Utjecaj elektronskih medija na razvoj jezika je aktualna tema današnjice. Većina roditelja prekomjerno izlaže djecu elektronskim medijima od najranije životne dobi. U predškolskom periodu koji je krucijalan u djetetovom razvoju, kada dijete kroz igru treba razvijati motorne vještine, govor i socijalizaciju, prekomjerna izloženost elektronskim medijima ostavlja negativan utjecaj na cjelokupni razvoj. Jezički i govorni razvoj uz intenzivan kognitivni i psihosocijalni razvoj čine složen proces dječijeg razvoja. Jezički i govorni razvojni procesi podrazumijevaju usvajanje komunikacijskih vještina utemeljenih na jezičnom razumijevanju, obradi i proizvodnji, kao i vještini o upotrebi jezika na kulturalno i socijalno prikladan način (Nelson i sur., 2006 prema Kuvač Kraljević, 2015). Rezultati studije Lin, Cherng, Chen, Chen i Yang (2015) koja je za cilj imala istražiti koliko vremena djeca provedu gledajući TV i efekte gledanja TV-a na kognitivne, jezične i motorne razvojne vještine upućuju da gledanje TV povećava rizik od kašnjenja u kognitivnom, jezičnom i motornom razvoju kod djece koja su često izložena televiziji. Kognitivno, jezično i

motorno kašnjenje kod djece je značajno povezano s tim koliko vremena provedu gledajući TV.

Rezultati našeg istraživanja su pokazali da su ispitanici koji su bili kod kuće i provodili vrijeme ispred elektronskih medija imali slabije rezultate na području razvoja receptivnog i ekspresivnog jezika. Ovakve rezultate možemo temeljiti i na tvrdnji da ispitanici koji idu u vrtić, te su uključeni u strukturiran rad prema planu i programu predškolske ustanove, imaju više prilika za učenje jezika, socijalnih i motornih vještina u odnosu na djecu koja provode nestruktuirano vrijeme kod kuće. Byeon i Hong (2015) su istraživali vezu između izlaganja dvogodišnjaka TV-u i kašnjenju jezika. Učesnici u ovoj studiji su bili 1.778 djece (906 muške i 872 ženske) koji su učestvovali u Panel studiji korejske djece, koja je urađena 2010. godine. Lingvističke sposobnosti djece su mjerene K-ASQ (Korejski upitnik – uzrast i faza). Odnos između broja djece koja su bila izlagana TV-u i kašnjenja u jeziku analizirana su Poisson regresijom. U ovoj studiji, prosječno dnevno gledanje TV-a dvogodišnjaka u Koreji bilo je 1,21 sat. Rezultati su pokazali da su djeca koja su gledala TV više od 2 sata, a manje od 3 sata imala 2,7 puta veći rizik od kašnjenja u jeziku nego ona

koja su gledala TV manje od 1 sata. Ona koja su gledala TV više od 3 sata imala su oko 3 puta veći rizik. Uz to, rizik od kašnjenja u jeziku se povećavao proporcionalno dužem gledanju TV-a.

Djeca koja kasne u razvoju ekspresivnog i receptivnog jezika mogu iskusiti lakše i/ili teže akademske probleme prilikom usvajanja vještina kao što su čitanje i pisanje. Rano kašnjenje jezika je često povezano s atipičnim razvojem jezika/pisanja (Raschle i sur., 2015). Kries Suchodoletz, Stränger i Toschke (2006) su istraživali oštećenja ekspresivnog jezika koje je urađeno kao dio ljekarskog pregleda za upis u školu u četiri bavarska područja. Testiranje je uključivalo: točnu upotrebu množine, komparativa/superlativa, sintaksu, glagole i upotrebu članova (dozvoljen maksimalan broj grešaka je 5). Od roditelja se tražilo da popune upitnik s pitanjima o biološkim, socio demografskim i faktorima životnog načina koji bi potencijalno bili povezani s oštećenjem ekspresivnog jezika. Analiza logističke regresije identificirala je samo televizor u dječjoj sobi kao nezavistan riziko faktor za oštećenje ekspresivnog jezika. S razvojem tehnologije uključujemo korištenje elektronskih aparata u kući, kao što su kompjuteri i TV i njihov utjecaj na disleksiju. Smanjivanje ukupnog vremena koje se provodi pred elektronskim aparatima i povećanje aktivnosti vezanih za pismenost bili bi potencijalno zaštitni faktori za disleksičnu djecu u Kini (He i sur. 2014). Danas su roditelji sve više okupirani svojim poslovima i karijerama te određeni broj roditelja ne posvećuje svojoj djeci dovoljnu količinu pažnje. Roditelji se mnogo manje igraju s djecom, manje izvode djecu napolje, djeca imaju manje prilike učiti iskustveno i u zamjenu za prethodno nabrojeno ostavljaju djecu ispred elektronskih medija. To su neki od razloga zašto rezultati istraživanja ukazuju na to da djeca koja su bila kod kuće uz elektronske medije imaju slabije razvijene jezične vještine (Hunter, Strasburger, Snyder i Stein, 2010)

ZAKLJUČAK

Znanje roditelja o razvoju govora i jezika, te faktora koji utječu na isti od neupitne su važnosti za njihovo dijete. Neki roditelji, nakon što dijete ne progovori na vrijeme ili ima jezičke sposobnosti slabije u odnosu na svoje vršnjake, traže izgovore poput „lijeno je“, „i moj brat je progovorio kasnije“, „ne brini, bit će sve uredu, samo mu treba još malo vremena“ i slično, ne priznaju stvaran problem, te ne prijavljuju jezičko kašnjenje na vrijeme. Na taj način, prvenstveno svom djetetu, a onda i sebi „troše“ dragocjeno vrijeme i odgađajući odlazak logopedu produžuju svojevrsnu agoniju i produbljuju i pogoršavaju poteškoću. Masovni mediji u ovisnosti o načinu njihovog korištenja mogu negativno ili pozitivno utjecati na korisnika. Dijete predškolskog perioda nema što raditi ispred televizije po cijele dane, to nije mjesto za razvoj svih onih sposobnosti i vještina koje će mu biti potrebne tijekom čitavog života. Jezik se uči kroz interakciju sa stvarnim ljudima, kroz dijaloge, razgovore, izloženost raznim jezičkim formama. Podučavanje javnosti kroz promidžbu komunikacije postaje sve važnije pitanje, na koje ukoliko uskoro ne odgovorimo adekvatno, planirano i organizirano posljedice za društvo mogu biti veoma ozbiljne. Kako provedeno istraživanje ima svoja ograničenja, poput poteškoća pronalaska djece koja

provode mnogo sati ispred elektronskih medija (iz razloga što roditelji teško priznaju istinu o tome koliko uistinu njihova djeca provode ispred televizora ili računala) i otvara nova pitanja, buduća istraživanja bi se mogla usmjeriti ka ispitivanju jezičke sposobnosti na većem uzorku koji bi se sastojao od djece koja idu u vrtić i djece koja tokom dana borave kod kuće, a stanuju u urbanim i ruralnim sredinama, te u razmatranje uzeti i faktor nivoa obrazovanja roditelja.

LITERATURA

- Byeon, H. i Hong, S. (2015). Relationship between television viewing and language delay in toddlers: evidence from a Korea national cross-sectional survey. *PLoS One*, 10(3): e0120663.
- Christakis, D. A. (2009). The effects of infant media usage: what do we know and what should we learn? *Acta Paediatrica*, 98(1): 8-16.
- Graham, S. A. i Fisher, S. E. (2015). Understanding Language from a Genomic Perspective. *Annual Review of Genetics*, 49: 131-60.
- Hadžiefendić-Parić, R. (2003). *Naš jezik za 1. razred gimnazije*. Sarajevo: Sarajevo Publishing.
- He, Z., Shao, S., Zhou, J., Ke, J., Kong, R., Guo, S., Zhang, J. i Song, R. (2014). Does long time spending on the electronic devices affect the reading abilities? A cross-sectional study among Chinese school-aged children. *Research In Developmental Disabilities*, 35(12): 3645-54.
- Hunter, W. L., Strasburger, V. C., Snyder, D. M. i Stein, M. T. (2010). Max: concern with social skills, language and excessive TV viewing in a 3 year old. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 31(3): 107-11.
- Hwang, P. i Nillson, B. (1996). *Razvojna psihologija: od fetusa do odraslog* (S. Kaleb, prev.). Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu. (Originalno izdanje objavljeno 2000).
- Kries, R., Suchodoletz, W., Stränger, J. i Toschke, A. M. (2006). Television in a child's bedroom--a possible risk factor for expressive language impairment in 5- and 6-year-old children. *Gesundheitswesen*, 68(10): 613-7.
- Kuhl, P. K. (2004). Early language acquisition: cracking the speech code. *Nature Reviews Neuroscience*, 5: 831-843.
- Kuvač Kraljević, J. (2015). *Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičkim teškoćama*. Čakovec: Act printlab 88.
- Lin, L. Y., Cherng, R. J., Chen, Y. J., Chen, Y. J. i Yang, H. M. (2015). Effects of television exposure on developmental skills among young children. *Infant Behavior & Development*, 38: 20-6.
- Okuma, K. i Tanimura, M. (2009). A preliminary study on the relationship between characteristics of TV content and delayed speech development in young children. *Infant Behavior & Development*, 32(3): 312-21.
- Olujčić, M., Kuvač Kraljević, J. i Hržica, G. (2014). Probir jezičkih sposobnosti u predškolskoj dobi: individualni ili grupni. *Logopedija*, 4(1): 23-30.
- Paul, R. (1991). Profiles of toddlers with slow expressive language development. *Topics in language disorder*, 11(4): 1-96.
- Rajchanovska, D. i Ivanovska, B. Z. (2015). The impact of demographic and socio-economic conditions on the prevalence of speech disorders in preschool children in Bitola. *Srpski arhiv za celokupno lekarstvo*, 143(3-4): 169-73.

Raschle, N. M., Becker, B. L., Smith, S., Fehlbaum, L. V., Wang, Y. i Gaab, N. (2015). Investigating the Influences of Language Delay and/or Familial Risk for Dys-

lexia on Brain Structure in 5-Year-Olds. *Cereb Cortex*, 27(1): 764-776.

Salihović, N., Junuzović-Žunić, L. i Ibrahimagić, A. (2006). *Poremećaji glasa, govora i jezika*. Tuzla: Harfograf.

INFORMACIJE O AUTORU/IMA

Bojan Radić

Udruženje Svijet u slikama,
Mejdandžik 9a 72000 Zenica
e-mail: bojanun@hotmail.com

Silva Banović

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet,
Univerzitetska 1 75000 Tuzla
e-mail: silva.banovic@untz.ba

Zijada Alić

JU Dom zdravlja
Ambasadora Wagnera 15 70230 Bugojno
e-mail: zijadaalic82@gmail

Ahmet Kantić

JZU Dom zdravlja
Osmana Pobrica 17 74260 Tešanj
e-mail: kantic.ahmet@yahoo.com